

*Josep Maria Mir Mas de Xexàs
en una imatge de joventut.*

J. M. Mir Mas de Xexàs, vers una llibertat pacificadora

Glòria Bosch i Mir

Una de les coses més difícils és ajuntar mirades sobre algú que ha format part de la teva vida i ordenar-ho tot com si fos un trencaclosques. De fet, els fragments no enganxen mai prou bé i cal pensar en una superposició estranya de mons que no tenen res a veure. Aquesta és la sensació que tinc a l'hora de començar un text sobre en Mir (com li deien els amics); per a mi, només l'avi.

A través d'aquestes línies intentaré confrontar la meua mirada de nena, un espai privat i emotiu, amb tot el que he pogut anar descobrint arran de l'exposició realitzada a Olot pel Museu Comarcal de la Garrotxa; el material familiar (pintures, dibuixos, poemes, fotografies...) i unes cartes que, trobades per Narcís-Jordi Aragó a la casa de Carles Rahola, han estat la millor companyia dels darrers dies de treball.

Records d'infantesa

Des d'una superposició de mirades intento reviuire i acostar imatges. Adonar-me'n de com la perspectiva infantil s'allunya davant una sèrie d'obres, articles, llibres, fotografies..., paraules que m'expliquen com era per als altres i anècdotes alienes al meu món... Al bell mig apareixen records nítids, fràgils llampecs vivencials.

Recordo l'actitud acollidora. Desitjava que vingués a casa perquè em feia sentir bé i esperava delitosa escapar-me amb ell cap a la muntanya per descobrir o retrobar llocs..., navegant per una mena de llibertat sense horaris ni imposicions. Recordo també la manera de devorar camins, pujar muntanyes, sempre amb una branca de farigola a la boca, a vegades cantant o aturant-se per fer-me riure amb salts desproporcionats o exercicis gimnàstics. És una sensació forta que està cla-

Mir, amb camisa fosca, al centre, enmig d'artistes integrants del Cràter d'Art.

vada ben endins, i que no em costa gens reviure, com l'admiració per la resistència d'un home capaç de passar-se tot el dia caminant sense menjar, la satisfacció que li produïa el contacte amb la natura, els animals... o la facilitat de diàleg amb qualsevol persona que trobéssim. Li agradava considerar-se «un ciutadà del món» i comentava els viatges com si fossin llargues aventures. Un company del Cràter d'Art, em deia que l'avi els parlava del Louvre, de París, com si hi hagués estat..., però quina va ser la seva sorpresa quan van marxar junts cap aquella ciutat per primera vegada.

L'avi també devorava els llibres i viatjava sovint amb mi des del sofà de casa. Un repàs a la seva història ens portarà a l'any 1928, quan escriu el seu primer llibre *—El llibre en la cultura social—* tot iniciant un seguit de conferències sobre el tema (1). Criticava molts aspectes de l'època —els diferents tipus de lectures, la deficient organització pedagògica del país, la deixadesa amb què es trobaven les biblioteques— per reafirmar la utilitat social del llibre: «La societat que tan sols és recreativa i no té biblioteca és un estament mort, no pot ésser humana». Situava l'escriptura com a la plàstica més vital de la civilització: «la creació més important de l'home» (1).

Junts llegíem llibres. Davant aquest text em vénen més records d'infantesa quan, asseguts vora la llar de foc, contemplàvem imatges d'història de l'art. A mi, en solitari, en aquella edat, potser mai se m'hagués ocorregut agafar volums tan gruixuts. Amb ell era diferent perquè m'explicava coses,

històries de les civilitzacions com si fossin contes... També, d'escoltar-lo a casa quan parlava amb la mare o l'àvia, vaig familiaritzar-me amb els noms i les obres de Picasso, Dalí, Miró... De tantes coses adormides amb els anys.

Què lleigeixo? Un munt de descripcions que parlen de l'amic, del seu barret atrotinat —permanent fes fred o calor—, de la seva manca d'interès econòmic... preferia tenir temps que diners. Però recordo encara més —perquè m'afectava sovint— com acostumava a buscar «el costat bo de les coses per difuminar el dolent», tan encertadament expressat per Domènec Moli (2).

Els inicis d'una història

Els inicis cal cercar-los poc després d'una sanció disciplinària, produïda per la seva activitat nacionalista, quan l'obliguen a deixar la carrera de Dret i s'incorpora al servei militar. Ha de viure a Palma i és allí on fa la primera exposició de caricatures l'any 1923.

De petita mai havia tingut la imatge d'ell com a pintor. L'avi era moltes coses (la ràdio, els articles, els llibres, els viatges...). Potser hi ha el record emboirat d'una exposició a Girona en els anys 60 —la darrera— i alguns quadres que hi havia penjats a casa. M'agradava una muntanya negra perfilada sobre un horitzó brut, una imatge poc definida, entelada pels sentiments que ens lligaven a la natura... En canvi, de la caricatura sí que me n'ha quedat sempre gravada aquella agilitat i rapidesa per construir qualsevol semblança ironitzada...

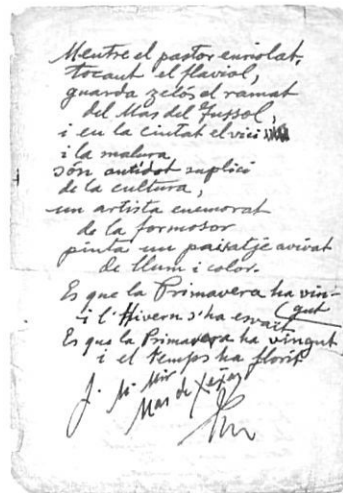
Sempre tenia un paper a la mà —utilitzava tota mena de suports— i l'omplia de personatges amb els seus trets ràpids.

L'any 1924 fou premiat al primer Saló d'Humoristes de Barcelona: apareixen les caricatures de l'«Espantacells» a les pàgines de la revista *Pessigolles* i les exposicions manifesten de manera equilibrada els vessants creatius (Ateneu de Girona, galeries Laietanes de Barcelona...).

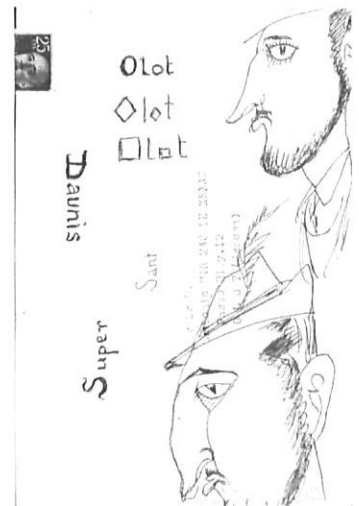
Cal dir, però, que el seu món esdevé gradualment un conjunt de confluències diverses pròpies d'un activista cultural. El fet més important d'aquest període és la fundació amb altres companys de la *Revista d'Olot*, que dirigirà a partir del primer número —el mes de gener de 1926— fins a la seva desaparició tres anys més tard. Durant vuit anys col·laborarà en altres publicacions, donarà conferències, escriurà llibres, defensarà les seves idees polítiques..., dinamitzarà la cultura i proposarà bases que manté fins al final de la seva vida: provocar el debat obert per una ciutat «orfe d'un cenacle» (3). Ell volia una «convivència pacificadora» (3), una obra cultural humanitària, on el localisme d'una mala entesa escola olotina assolís un sentit universal..., per damunt de qualsevol actitud o tendència, i això és el que va intentar en els anys 50 amb la fundació del Cràter d'Art. A la *Revista d'Olot* va deixar trossos de la seva ruta sentimental. Un moment dolç, quan Ma. Lluïsa Malibrán —amb qui es casaria l'any 1928— li dedica un article (4) des de Madrid...: «Mentre allà en l'horitzó, extensa rat-

La caricatura era una especialitat molt cultivada per Mir.

Mir també era poeta: final d'un poema autògraf.

Apunts sobre Leonci Quera, esbossats en un sobre.

lla sense fi de la planúria castellana, la imaginació, enamorada del paisatge frondós i encisador d'aquesta regió privilegiada, forja, amb els núvols, muntanyes blaves com les d'Olot...». Però també el més dur quan escriu «El meu jo pecador» (5), resposta a la crítica àcida d'una societat que no el comprèn, i es considera culpable d'una rebel·lió plena d'adversitats. Les citacions que obren el seu text poden llegir-se avui com una premonició dels anys que li caurien al damunt.

L'amistat amb Carles Rahola

Les cartes trobades a la casa de Carles Rahola permeten conèixer la relació en dos moments molt determinats. L'any 1926, arran d'una exposició d'en Mir a l'Ateneu de Girona —presidit per Rahola—, i durant 1933, on es pot seguir el procés de publicació del llibre *República i Autonomia*.

Durant l'exposició de l'Ateneu s'escriuen molt i es perfila l'inici d'una amistat. Mir li diu a Rahola que agraeix el seu suport «doncs si abans us coneixia pel vostre il·lustre renom literari; per la vostra positiva personalitat en les lletres catalanes, ara us conec per la vostra cavallerositat i per la vostra noblesa» (6). Rahola li envia escrits apareguts en els diaris gironins sobre la mostra i publica un text a *El Autonomista* que, després, sortirà a la *Revista d'Olot*: «Els elogis que en ella em feu us els aprecio sobremanera. Tant de bo el vostre prec als artistes gironins fos atès! De segur que l'art de la nostra terra hi guanyaria» (6). Rahola (7) comenta

algunes obres, ens diu que «cada quadre suggeriria una glossa» o remarca una «visió personal de la naturalesa i de la vida», però també afegeix la necessitat d'estimular als artistes, d'aconseguir que les dues ciutats col·laborin en la cultura i defensa dels qui a Girona estimen l'essencialitat de l'art «per damunt d'altres efímers valors circumstancials», coses que en Mir s'estima de la mateixa manera.

Al llarg d'aquesta correspondència inèdita es tracten diversos temes, però sobretot la compra d'un quadre de l'exposició pel Museu Provincial. Mir no està disposat a negociar preus baixos, perquè vol retenir les teles més noves per a una propera exposició i Rahola és l'intermediari en la junta. Això em fa pensar en la seva tossuderia amb certes coses que, a nivell d'anècdota, arriba fins i tot a un seu programa setmanal de Ràdio Olot. Deuria estar molest perquè l'atabalaven amb el cronòmetre i, un cop acabat el «seu» temps, amb tota la tranquil·litat del món es va posar a llegir «La vaca cega» d'en Maragall i com més paperets i gestos li fessin, pitjor, perquè després decidí repetir la lectura amb una traducció lliure en castellà.

Al bell mig de les cartes apareix en el vèrtex del triangle una relació comuna: la d'en Josep Ma. Junoy. El mes de desembre de 1926, Mir comenta la seva arribada i s'espera amb interès la conversa. Aprofita per demanar a Rahola si pot deixar uns dies més l'exposició, cosa que farà, perquè en el següent intercanvi Mir està content perquè Junoy ha trobat interessant

l'obra. Potser per això, uns mesos més tard li escriurà el text per a la Pinacoteca de Barcelona (8).

Al marge d'enviar-se els propis treballs publicats, Mir fa constar sovint que esperen col·laboració d'en Rahola per a la revista, ja que «vós amagueu dintre la vostra sinceritat i noblesa un esperit crític transparent i admirable» (9).

Una segona etapa important d'aquest epistolari comença el 28 de febrer de 1933 fins a la publicació, un any després, del llibre *República i Autonomia*, presentat per Rahola. Des de la dipositarària de l'Ajuntament d'Olot, on Mir treballava a instàncies de la família, tip de sentir-se collat per una disciplina i uns horaris, ens fa saber quines són les esperances posades en el llibre, el desig que Rahola li faci un escrit parlant de les activitats més importants del moment: «(...) la meua manera d'ésser en el camp de la ciutadania i de la cultura» (10). Rahola l'ha llegit i encoratja l'amic perquè veu que defensa uns «nobles ideals». Els capítols són una ampliació d'unes conferències donades en el temps de la Dictadura arreu de la nostra terra i a Mallorca, on va viure des del tancament de la *Revista d'Olot* fins a l'any 1931. De totes aquestes cartes interessa la del 18 de desembre de 1933 on, tot i continuar amb el tema del llibre —creu que ha guanyat actualitat «davant els esdeveniments presenciats», apunta les dificultats polítiques del moment, sobretot allò profund que el «corfereix» i que provocarà la seva crisi. Pel seu caràcter inèdit, reprodueixo aquests fragments:

Mir en el paisatge de la Garrotxa.

Mir en una exposició de la seva obra.

El nostre país, influenciat per molts vicis d'Espanya, continua entregat al confusionisme que una inèrcia cultural li imposa. Ben lluny de la política de partits, cal bastir un edifici de col·lectivisme que pugui situar-nos prestigiosament davant del món civilitzat. (...) la política catalana d'aquests darrers temps em correix per la lluita personalista que arrabassa en perjudici de la nostra cultura i personalitat nacional. Hi ha homes d'Acció Catalana que posseeixen un alt prestigi i un alt relleu; n'hi ha també –i ja més comptats per l'arribisme que l'envaïeix– a l'Esquerra (...) i els ideals d'uns i d'altres ben poc es diferencien. I no seria bo fer un nou partit i (dissolvent Esquerra i Acció Catalana) incloure-hi tots aquests valors? (11).

El seu món havia fet fallida. La mescla era explosiva. Odiava el treball burocràtic que li provocava discussions familiars, però el que de veritat se l'acaba menjant per dins és la contradicció que viurà arran dels fets del 6 d'octubre de 1934. La seva esquerra intel·lectual i la lluita per aconseguir uns ideals pretenia utilitzar una sola arma: paraules i argumentacions per reflexionar, per trobar potser aquella «convivència pacificadora», però mai un atac violent. No podia actuar en una represàlia forta contra l'alta burgesia, perquè al bell mig dels objectius d'atac estaven el de cremar el Mas de Xexàs. Les pròpies idees revolucionàries entraven en contradicció amb el seu propi origen... I el resultat és una impotència traduïda en llarga malaltia. L'any 1936 destrueix tota la seva obra pictòrica i literària.

Després d'un parèntesi...

La meua mirada de nena no podia afegir res sobre uns anys descoberts molt més tard. No imaginava que, rera la vivesa dels seus ulls, rera un somriure permanent, hi hagués el dolor intens i mut del fracàs. Potser per això, quan l'any 1955, funda el Cràter d'Art a Olot, podem afirmar que per fi s'acosta a un dels seus ideals de joventut: una actitud oberta i acollidora que no practica dogmatismes tancats amb l'artista? Constitueix la seva gran il·lusió: el petit cenacle, un nucli humà on buidar la lluita personal per estimular els joves i contrastar criteris heterogenis. Tots podien portar els seus quadres i es duïen a terme iniciatives que tornen a estar a l'ordre del dia, com és una revista parlada (12).

Absorbit per una tasca més cultural, gradualment deixa el seu món creatiu que va reduint-se a una infinitat de notes, d'apunts guardats dins d'una carpeta a l'espera de ser pintats..., però en definitiva el treball més íntim.

Els darrers dies

L'avi va morir a Tossa el 28 de febrer de 1968. Recordo intensament els darrers dies des d'una tarda que venia de Girona amb els pares. Pàl·lid, groguenc..., la seva pell havia perdut aquell color de xocolata permanent d'un home acostumat a viure al bell mig de la natura. Li diuen que es posarà bé, però a poc a poc deixa d'aixecar-se i el meu refugi esdevé una primera llibreta de notes on esmicolar a trossos les imatges viscudes amb ell.

L'optimisme trist per fer front a un món que l'havia trontollat es tradueix en serenitat. Fins al final de la seva vida va fer veritat allò escrit en el seu «Jo pecador»: «sigui pel que sigui, sempre trobareu en els meus llavis una rialla en flor» (13).

Glòria Bosch i Mir és crític d'art i néta de J. M. Mir Mas de Xexàs.

Notes:

- (1) «El llibre en la cultura social. Conferència donada al Centre Obrer d'Olot per en J. M. Mir de Xexàs», Olot, *Revista d'Olot*, gener 1928, pàgines 11-16.
- (2) Moli, Domènec. «Josep Mir + de Xexàs», Olot, Museu Comarcal de la Garrotxa i Fundació «la Caixa», setembre-octubre 1994.
- (3) Mir Mas de Xexàs, J.M. «Olotins, fem un cenacle», *Revista d'Olot*, setembre 1927, pàgina 10.
- (4) Malibrán, Ma. L., «Des de Madrid. Impressions», Olot, *Revista d'Olot*, agost 1928, pàgina 42.
- (5) Mir Mas de Xexàs, J. M. «El meu jo pecador», Olot, *Revista d'Olot*, desembre 1927.
- (6) Mir Mas de Xexàs, J.M., carta adreçada a Carles Rahola sense datar, però pot lligar-se amb una anterior del mes de desembre de 1926. Girona, Arxiu Rahola.
- (7) Rahola, Carles. «L'exposició Mir Mas de Xexàs», Olot, *Revista d'Olot*, desembre 1926, pàgina 9.
- (8) Mir Mas de Xexàs, J. M. Carta adreçada a Carles Rahola, desembre 1926. Girona, Arxiu Rahola.
- (9) Id., epistolari Mir-Rahola.
- (10) Id., epistolari Mir-Rahola, 28 de febrer de 1933.
- (11) Id., epistolari Mir-Rahola, 18 de desembre de 1933.
- (12) El Cràter d'Art porta a terme a les Preses una revista parlada, 26 d'octubre de 1963.
- (13) Mir Mas de Xexàs, J. M., id. ob. cit., 5.